

posrečil se je Tine, psihološki néstvor pa se mi zdi mati Mejaška. Več kakor neverjetno je, da bi priletna vedno častita žena v teh razmerah v takó kratkem času takó pobesnela, in to kar zavoljo „kramarja“ Stržena. Kakó zna jezo držati, kaže proti Čedinu, staremu najboljšemu sosedu, ki ji pravo za pravo ničesar žalega storil ni, a Strženu, ki je nje hiši nakopal toliko zlá — in to i sama priznava, odpušča vse kar na prvo besedo. In kar počnè potem vse — to ni žensko in ni utemeljeno. Z divjanjem matere Mejaške pogl. XII. pisatelj preseda, tu bi bil lahko povest pretrgal ter pogledal morebiti nekoliko za mladima vojakoma, ali pa povedal kaj iz prejšnjega življenja Strženovega, ali končí pojasnil njegove sedanje razmere. S tem bi bil utemeljil njegov — sicer še nepričakovan pogin. Takisto bi bil pisatelj Stržena tudi lahko drugače pogubil, kajti značaji, kakeršen je naš prihajač, navadno ne končavajo samí svojega življenja.

Dr. L. P.

XV.

Frana Erjavca izbrani spisi.

Uredil Fr. Levec. Prvi del: Pripovedni spisi. V Ljubljani. Založila »Matica Slovenska«. Tiskala »Katoliška tiskarna«. 1888.

Prerano umrši Erjavec spada v dóbo preporoda slovenskega slovstva, sploh: slovenskega národnega življenja, v óno dóbo, ko je bilo dela „za deset rok“, delavcev pa malo. Onda je vsak pravi rodoljub prijel zdaj za to, zdaj za drugo národno delo, kakor je baš nanesla potreba; bil je danes politik, jutri znanstvenik, po jutri že pesnik itd. Umevno, da so dosegli pravo velikost možje, ki so ostali le pri jednom delu. Med izrednimi ónimi pisatelji pa, ki so se zanimali za vsestranski razvoj národa svojega ter v različnih strokah ustvarili dovršena dela, stoji Erjavec. Poleg tega, da se je do zadnjega dné še zanimal za politični naš napredek, poleg tega, da je vse življenje zbiral in zbral uprav bisere slovenskega govora, ki bi vsakemu jezikoslovcu delali čast; poleg tega, da je dal ogromnemu stvarstvu tudi v slovenščini — on jedinec — točen domač izraz in bil v prirodoписji na glásu učenjak; povspel se je kot vrsten drúg Levstikov, Jurčičev, Stritarjev tudi v zbor pripovednih naših klasikov. In o teh pripovednih spisih Erjavčevih, obsezajočih 250 strani lične „Zabavne knjižnice“ naj izpregovorim nekaj besed.

„Z vsemi odličnostimi izborne svoje pisave združeval je Erjavec neki posebno ljubezniv humor“, pravi prof. Levec.*) Res, Erjavec je prirodoznanec in je i v pripovedi povse verni sin prirode. V neko posebno slast

*) »Lj. Zvon«, 1887. str. 423.

mu gré pripovedovanje, ali, ker je takó prirodno, beremo je tudi s toliko slastjo. Iz njegove pripovedi odseva ves njegov ljubeznivi, čisti značaj. Erjavce riše ljudi, kakeršni so; ne spušča se prenizko, ne leta pa tudi ne previsoko. Ne kaže nam svojih oseb v óni idejalni in — naravnoč rečeno — neresnični visini, kakor le prepogosto tuji, a tudi nekoji domači pisatelji. Junaki njegovih povestij so prav vsi naši domači slovenski ljudje, in kar je neka posebnost — zgolj — dobri ljudje. Ona tožnost, ki prevéva n. pr. povest „Na strijčevem dômu“ ali „Zamorjeni cvet“ je vedno še prirodni neprisiljeni čut, ki je svojstvo človeško: sploh pa je Erjavce v najlepšem pomenu besede *realist*, kakor si jih moramo Slovenci le želeti. V splošnih teh svojstvih in po vsebini posameznih svojih povestij je Erjavce vrstnik najboljšim pripovednim našim pisateljem, v jeziku pa je storil celó korak naprej. Na vsaki strani njegovih povestij se nam kaže nabiratelj bogate „Potne torbe“, na vsaki strani jezikoznanska — ne suhoparnost — nego izvrstnost. — Oglejmo si pa še posamič njegove povesti.

1. Vélíki petek. Žalost v prirodi, žalost v srci mlade Anke, gozdárjeve hčerke, dasi pričakuje ljubimca si Janeza čez dolgo leto spet nazaj. Sova uka, vélíki petek je in že noč, gozdár pa vender nabija puško, da pojde na ponočnega tatú. Po zmoti zadene s smrtnim zrnóm Janeza ter se od silne žalosti zgrudi i sam mrtev poleg njega. Druga velika noč je bila lepa, vesela, toda za cerkvijo se vrsté trije grobovi: usoda lanskega vélíkega petka.

2. Na strijčevem dômu. Mlad dijak prihaja pisatelj na počitke k strijcu, kjer mu je bila bratranka Marijca vedno najljubša družíca. O božíci pa, ko se povest začénja, ne najde nobenega veselega obraza: Marijca tiha in klaverna, strijc zamišljen in malobeseden, nikomur se po stari navadi niti — lupínčati ne ljubi! Stara Mina mu razodene skrivnost: sosed Kamenár je zaprosil Marijco za rejenca si Pavla, ki se že dolgo ljubita; strijca je to razkačilo, kajti Pavel je, dasi najpridnejši in najlepši mladenič, venderle — ciganski otrok, saj tudi takó čudovito igra na gosli, kakor znajo samó ciganje. O veliki noči je Marijca proti svoji volji zaročena premožnemu vdovcu Antonu. Na vélíki ponedeljek baš o zarokih, ko uboga Marijca jedva solze zadržuje, oglasé se gosli v glasovih sprva takó milih, potem pa takó groznih, kakor jih še nihče prej ni slišal. Nevesta joka, Antonu se mrači lice, strijc besni: s tem se je Pavel poslovil, od tega trenutka je izginil. O duhovem se veseli mladi dijak videti spet milo svojo bratranko, Antonovo ženo, toda pride le na nje — pogreb. Pavla je bila vrgla Sava na súho, Marijca je bila pohitela na njegov grob, pa jo je zmešano vso zadela silna nevihta. Anton jo najde v nezavesti, iz katere se nič več ne prebudí. — Ta povest se zdi meni najnežnejša izmed vseh; nedosežna nje milina, ne-

dolžna tista naivnost, s katero nam pisatelj opisuje n. pr. ljubezen svojo do bratranke, ali domače božične običaje, prijetno vabi tudi najresnobnejšega bralca spomin nazaj v blažena leta mladosti. Delujoče glavne osebe ne kažejo se nam sicer samé v nikakih dijalogih, vendar pa jih je pisatelj z njemu svojskim pripovedovanjem označil še dovolj jasno in tragično dejanje mikavno pa prirodno zapletel in razrešil.

3. Črtice iz življenja in delovanja učenjaka Schnakschnepperleina. Junak teh „črtic“ je baje po zunanosti in po notranosti bivši in starejšim Ljubljancem še v spominu živeči prirodoslovec Schmidt. Mož živi le za mikroskopično majhne hroste, često le za teh drobnih živalic še drobnejša béderca, s tem pa ravno — za blaginjo vesoljnega človeštva, kakor sam rad zatrjuje. Že mnogokako novo „species“ je zasledil, ki nosi njegovo ime, le križca, ali vsaj diplome kake učene akademije si še želi. Že si je tudi tega gotov, kar se drobni kranjski hrostek »Adelops« — jedini svojega rodú — vozeč se naravnoč v dunajsko akademijo, z vlakom vred ponesreči. Huje kakor Ahil nad svojim Patroklom plaka učenjak na izgubi svojega »Adelopka«. Na nepopisno srečo njegovo se je našla ipak še jedna taka živalca. — V teh „črticah“ je pokazal Erjavec vso svojo satirično žilo. Le prirodoslovec in porojen humorist je sposoben napisati svojim sostrokovnjakom tako satiro, ki je vzbudila, kakor se pripoveduje, o svojem času pravo senzacijo. Sicer veljajo tudi tu besede »Un peu de malice suffit pour rire d'autrui, il faut une certaine dose de philosophie pour rire de soi-même,« vendar se mi ne zdi ta satira napérjena toliko proti znanosti sami, kakor proti tisti domišljavosti nekaterih jednostransko naobraženih učenjakov, ki mislijo, da se suče blaginja vsega svetá res okoli neznatnih njihovih uspehov, ali pa koperné po križcih in častnih diplomah. Originalni sluga Boštijan je prav srečen kontrast gospodarja svojega.

4. Avguštin Océpek. Po prijetnem uvodu slika nam pisatelj tisto vrsto naših posili-šudentov, ki „nimajo glave“, zato so pa često v življenju tudi z malim zadovoljni. V malem pa natančni in zvesti pridejo do višje stopinje, kakor je tudi Avguštin po desetletni službi prišel od jedne na dve stari dvajsetici dnine!

5. Zamorjeni cvet. Mlada gospá sameva nesrečna v lepem grádu ter misli — pač prepozno — na moža, ki ga je res kdaj ljubila, ki pa sedaj hodi po daljni Ameriki ob veličastnem Mississippiji. Čez dolgo let se je vrnil Valentin na zapuščeni svoj grad na Dolenjskem in sklenil sam záse živeti. Vendar ne uživa dolgo mirú, ki si ga je v tujini jedva pridobil; kmalu pride za njim mlad gost, mali Rihard, in čez nekaj tednov, prinesó nenadoma mlado ženo nezavestno v grad, ki — le Valentinu znana — kmalu umre. Da bi se iznebil neprijetnih spominov, obiše starega pri-

jatelja Burjo in mu pové povest svojega življenja: kakó mu je v Gradci, kjer se je šolal, rôdni brat odpeljal nevesto Marijo, kakó je iskal potem mirú v Ameriki, kakó je nekdanja njegova Marija neznana tujka umrla pod njegovo streho. Prijatelj ta je dobrodejen kontrast proti Valentinu, držeč se gesla: »Ostani domá in ne išči sreče drugod med tujimi ljudmi«, je naj-srečnejši človek. Tudi Valentin na novo oživí, zahaja k ljudem, a ljudje k njemu. Kum njegov, stari Potokar, ima krasno vnukinjo Regino, Valentin je vsak dan njiju gôst. Zaprosi jo za svojo ženo, ali ona je že nevesta mestnega barona, kateremu je kmalu — nesrečna žena. Valentin odpotuje spet v Ameriko, iskat si tolažbe. — Skozi in skozi elegična razzvení ta posebna skladba tudi v istem tonu, dà, v istih akordih, kakor se je začela. Skozi in skozi je povest mična, zanimanje naše rase od vrste do vrste: in vender zaostaja v kompoziciji, v tehniki, v značajih delujočih oseb, v motivaciji dejanja za drugimi povestmi Erjavčevimi. Tu imamo po pravem dve pred seboj celó nezavisni povesti. Prva ima bití važnejša, okolnosti so tu ozbilnejše: prva ljubezen, brat razdere bratu srečo življenja in to v trenutka, ko obema umira oče. To je res »zamorjeni cvet«. Drugi del bi se celoti še vender prilegal, ako bi se bil za Valentina — kakor bi bil vsakdo pričakoval — ugodno izlekel. Toda pisatelj je »zamoril«⁶ Valentinu tudi drugi cvet, pa tega ni dovolj utemeljil. Ravnanje Potokarjevo v njegovem značaji ni utemeljeno, še menj pa v razmerji njegovem do rodbine Valentinove. Značaj Reginin je nejasen, ali pa preneodločen: Ako ljubi Valentina, zakaj se brez najmanjše besedice udá za neljubljenega barona; ako ga pa ne ljubi, zakaj vzdihuje pozneje — zaman — po njem? Valentin, ki naj bi bil glavni junak, vzbuja v nas pač sočutje, nikakor pa ne navdušenja; dober je sicer človek, toda brez odločnosti. Vsem tem nedostatom stoji nasproti to, da je Erjavec v to povest vplel »žalostno zgodovino prve svoje nesrečne ljubezni«⁶ (Gl. »Lj. Zvon«, 1887, 423.), zadostiti pa zajedno resničnim dogodkom in umetnijskim zahtevam je težko.

6. Izgubljen mož je resnična slika ljudij, kakor jih pozna tudi naš národ. To so veliki »talenti«, ki se najlože »izgubé«, ali po svoji, ali pa po krivdi drugih ter se pravi »originali«⁶ potikajo po sveti do rane nesrečne smrti. Tak nesrečen mož je ta jako učeni Erjavčev »profesor pesništva«⁶.

7. Hudo brêzdno ali Gozdárjev rejenec je posebno znan naši mladini, vsaj gré med njo iz rok v roke. Za mladino je najboljša knjiga jedva dobra, takó trdé detovodi, a ta povest je prav biser naših šolskih knjižnic. Nauk njen izraža stari gozdár z besedami: »Bog, Ti si pravičen! Na otrocih kaznuješ, kar so pregrešili roditelji«⁶.

8. Ni vse zlató, kar se sveti Čerin je zapravil s popivanjem in igranjem dokaj premoženja ter je blizu propada. Vender še ni izgubljen,

Zaman je že večkrat sklenil poboljšati se, napósled pa se vzbudí v njem ponos. Še več, slučajno ujame nekega večera na uho molitev žene in nedolžnih svojih otrok „da bi Bog privedel očeta na pravi pot“. Drugo jutro je že ves drug človek. Na njivi zadene pa ob rudo, svetlo kakor čisto zlató, ki se prav bogato siplje izpod rovnice. „Bogastvo se mi spet povrne“, misli si in gré v bližnja laška mesta „zlate“ rude prodajat, ali nobeden zlatar je ne mara. Potrč se vrne v Gorico. Po neprijetnem toda srečnem slučaju sestane se z učenim profesorjem, nekdanjem sošolcem, ki mu jasno dokaže, da je ruda njegova „železni kršec“, pa da „ni vse zlató, kar se sveti“. Ruda tedaj Čerina ni obogatila, pač pa so ga osrečili resni ukori in modri nauki profesorjevi. Kmalu si je spet opomogel, a še v pozni starosti je srečen pripovedoval rad svojo povest. — Prav, da je ta krasna povest, ki je res pravo zlató, v tolikih tisočih med našim naródom. Sicer nima umetnost namena koristiti, a kadar pisatelj namen zabave in pouka v takó dovršeni povesti doseže, tedaj je storil dvojno dolžnost. Posebno na tej povesti vidimo tudi, kakó nas zna Erjavec i v preprosti povesti, kojo izpolnjujeta le dve važnejši osebi, do konca zanimati. A v profesorji, kdo ne spozna v prvem hipu — blagega Erjavca samega?

9. Huzarji na Polici. V zakotni vasi Polici še nikdar niso imeli vojakov, kamoli konjikov nastanjenih. Kolika tedaj skrb, pa tudi radovednost, ko se razglasi, da imajo priti huzarji! Le grajski dve gospodičini Julija in Berta se jih veselita, izbrali sta si že v domišljiji vsaka svoj ideal v uniformi: Julija starejšega ritmajstra, bogatega ogrskega grofa, Berta lepega mladega lajtnanta. Huzarji pridejo; kmetje se kmalu osvedočijo, da niso takó strašni, kakor so si mislili, Julija da niso vsi ritmajstri grofi, a Berta, da niso vsi lajtnanti lepi. Vojaki so se kmalu ljudem priljubili, zlasti izvorni cigan trobár Miško in fini Slovák vahtmajster, in v grádu si je osvojil polagoma ritmajster Mokošinyi z izrednimi svojstvi in moškim značajem vsa srca, posebno pa še srcelepe Berte. Jedina — a prav smešna — nezgoda zadene mlado možaželjno Levko in cigana Miška, ki se za prevroče posvetne želje do dobra pokorita: Levka pustí lepi svoji Anici mladega vahtmajstra, in Miško obupa nad nevidnostjo. Jedva se zavesta Mokošinyi in Berta svoje sreče, že dojde huzarjem povelje ostaviti Polico. Ritmajster tedaj snubi Berto, ali zaman; „ožji zvezi protivi se nepremagljiva zapreka“ — vera, kajti Mokošinyi je protestant. A graščáka Možino potrč v kratkem udarci nesreče ter ga sklonijo, da se napósled uda svoji Berti rekoč: „Kar je Bog sklenil, ne more biti slabo“. Kmalu odvede Mokošinyi svojo nevesto na Ogrsko, kamor se v kratkem tudi srečni Možina preseli. — V tej povesti je združil Erjavec vse vrline svojega pripovedovanja, pri tem pa se mu ni vrnila niti najmanjša hiba; povest je kakor ulita in kaže pisatelja

na vrhunci pripovedne umetnosti. V precëj širokem okviru je osnoval pisatelj povest; zanima nas sprva vsa vas, na čelu ji župan, potem vojaki in kmetje, vedno bolj prihaja na ospredje mladi Slovák vahtmajster, dokler ne ostane vse drugo v ozadji in se vse zanimanje bralčevu osredotoči okoli Mokošinyja in grajske Berte. Različne slike nam kaže pisatelj, vendar z nobedno nas ne utruji, kajti v pravem trenutku zna jedno dejanje pretrgati, pa zaplesti drugo; takó preseza s posebno tehniko ta povest ne le vse druge Erjavčeve nego i mnoge sicer dobre povesti slovenske. Z isto spretnostjo riše pa tudi značaje kmetske, vojaške in značaje grajske gospóde. Omenim naj le še, da je že pred leti knjigarna Jovanović v Pančevu izdala to povest tudi v srbskem prevodu. (Národna Biblioteka. Sveska 2.) —

S temi in drugimi spisi je Erjavec že zdavna ljubljeneec slovenskega svojega naróda, ali treba jih je bilo zbrati v jedno delo, da pridejo v celoti med ljudi. Tak pisatelj, kakor je Erjavec, pač zasluži, da se spisi njegovi v p o s e b n i k n j i g i nahajajo v vsaki pošteni slovenski rodbini. Zató je izpolnila „Matica Slovenska« s to knjigo i napram pokojnemu pisatelju i napram članom svojim dostojno svojo dolžnost, uredniku g. prof. Levcu pa ide zasluga, da nam je te povesti oskrbel v primerni obliki.

Dr. L. P.

XVI.

Die slavischen, magyrischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze. Von dr. Franz Miklosich, wirklichem Mitgliede der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien 1889. Tempsky. Leks. 8°, 26 str. (v zborniku: Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Classe. Band CXVIII. V. Abhandlung.)

Osmanska turščina je najbogatejša s perskimi in arabskimi tujkami; menj že je v nji takih, ki so vzete iz grščine, in še menj tistih, ki so vzprejete iz zapadnih romanskih jezikov, posebno iz italijanščine. Poleg teh pa se v turščini nahajajo tudi iz slovanščine, ogrščine in rumunščine izposojene besede. Te poslednje poiskati in razložiti, ta trud je prevzel naš neumorni Miklošič v zgoraj omenjeni razpravi. Da je po svojem globokem in širokem znanji on za to najsposobnejši, pokazal je učenemu svetu s celo vrsto enakih razprav, naposled pa sosebnost s svojim korenitim in bogatim delom: »Die türkischen Elemente in den süd-osteuropäischen Sprachen,« h kateremu je lani izšla prva polovica »dodatka«.

V zgoraj omenjeni razpravi se ozira Miklošič pred vsem na slovstveno osmansko turščino; severno-turških narečij in pa takih besed, ki rabijo samo